

هنجاریابی و اعتبارسنجی فرم تجدیدنظر شده پرسش نامه شخصیتی آیزنک در جمعیت ایرانی

دکتر حسین کاویانی*، مهرانگیز پورناصح**، دکتر اشرف سادات موسوی***

چکیده

مقدمه: از آنجا که می توان تفاوت های فردی را بر پایه ویژگی های نسبتاً پایدار شخصیت که توسط خود فرد گزارش می شود سنجید، این پژوهش با هدف اعتبارسنجی و هنجاریابی فرم تجدیدنظر شده پرسش نامه شخصیتی آیزنک (EPQ-R) در گروه های سنی مختلف جمعیت ایرانی انجام گردید.

مواد و روش کار: ۱۲۱۲ نفر زن و مرد در گروه های سنی مختلف شهر تهران به آزمون شخصیتی یاد شده پاسخ دادند. تحلیل آماری برای به دست آوردن ضرایب هماهنگی درونی و تحلیل داده ها انجام شد. یک تا دو ماه پس از آن، ۱۰۱ نفر از آزمودنی های آزمون شده در مرحله اول، به تصادف انتخاب شدند و دوباره به آزمون ها پاسخ دادند. هم چنین برای به دست آوردن ضریب روایی این آزمون، ۱۰۰ نفر از آزمودنی ها توسط دو روانشناس مصاحبه بالینی شدند.

یافته ها: ضریب همبستگی بین نمره های مقیاس ها در مرحله های آزمون و بازآزمون نشان داد که مقیاس های شش گانه EPQ-R در شرایط مختلف نتایج یکسانی را به دست می دهند. هم چنین همبستگی میان نمره های مقیاس ها و ارزیابی های کمی دو ارزیاب در مرحله مصاحبه شخصیتی، نشان داد که به لحاظ نظری، مقیاس ها ویژگی های مورد نظر را می سنجند. یافته های مربوط به همبستگی درونی نشانگر آن است که عامل E از عامل P کاملاً جدا است، عامل E با عامل N همبستگی منفی ناچیزی دارد و همبستگی ضعیفی بین عوامل P و N دیده می شود. یافته های به دست آمده از تحلیل عوامل نشان دهنده همبستگی مقیاس های C و A با مقیاس های P، E و N است.

نتیجه گیری: EPQ-R دارای پایایی و روایی مطلوب است.

کلیدواژه: هنجاریابی، روایی، پرسش نامه شخصیتی آیزنک

* دکترای تخصصی روانشناسی بالینی، دانشیار دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی تهران. تهران، خیابان کارگر جنوبی، بیمارستان روزبه، مرکز تحقیقات روانپزشکی و روانشناسی (نویسنده مسئول).
E-mail:h.kaviani@usa.com

** کارشناس ارشد روانشناسی، شرکت مدیریت هیریدان، واحد روانشناسی سازمانی - صنعتی. تهران، خیابان ولیعصر، بالاتر از میدان ونک، خیابان خدای، شماره ۹۵.

*** دکترای تخصصی روانشناسی بالینی (خانواده)، استادیار دانشگاه الزهرا. تهران، میدان ونک، انتهای خیابان ونک، پژوهشکده زنان.

مقدمه

زبان‌شناختی و فرهنگی آنها به بررسی روایی محتوا روی یک گروه از دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه‌های تهران و شیراز پرداخت و پرسش‌نامه EPQ-R را در جمعیت جوان ایرانی دارای پایایی گزارش نمود و بر پایه تحلیل‌های آماری، عبارت‌های این دو پرسش‌نامه را اصلاح کرد.

نیاز به آزمون‌های معتبر شخصیتی برای انجام پروژه‌های پژوهشی بر روی جمعیت‌های بالینی مانند مبتلایان به اختلال‌های خلقی، اختلال‌های اضطرابی و اختلال‌های افسردگی، پرداختن به پرسش‌نامه‌هایی مانند EPQ-R را ضروری می‌نماید.

کاربرد پرسش‌نامه‌هایی مانند EPQ-R می‌تواند روانشناسان بالینی و روانپزشکان را در زمینه سنجش شخصیتی یاری نماید. در این بررسی کوشش شده است همراه با روایی صوری و محتوایی و ضریب‌های پایایی و روایی، نمره‌های هنجاری برای گروه‌های سنی و جنسی زیرمقیاس‌های گوناگون این پرسش‌نامه به‌دست آید و زمینه برای کاربرد این پرسش‌نامه مهم در ایران فراهم شود.

مواد و روش‌کار

آزمودنی‌های پژوهش ۱۲۱۲ نفر مرد و زن ۱۵ ساله و بالاتر از مناطق مختلف شهر تهران بودند که به‌صورت خوشه‌ای - تصادفی از میان ساکنان شهر تهران انتخاب و با مراجعه به منازل، دعوت به شرکت در پژوهش شدند.

معیارهای انتخاب آزمودنی‌ها عبارت بودند از: داشتن سلامت روانی، تحصیلات بالاتر از سوم راهنمایی، نداشتن عقب‌ماندگی ذهنی و نداشتن آسیب‌های مغزی. برای آگاهی از موارد یادشده، به مشاهده پرسشگر و گزارش شخصی پاسخگو بسنده شده است.

بسیاری از کارشناسان روانشناسی شخصیت بر این باورند که می‌توان تفاوت‌های فردی را بر پایه ویژگی‌های نسبتاً پایدار شخصیت که توسط خود فرد گزارش می‌شوند، اندازه‌گیری نمود (آیزنک^۱ و آیزنک، ۱۹۸۵).

یونگ دوگونه گرایش در برابر شرایط محیطی را در انسان مطرح ساخت. وی این دو گرایش را برون‌گرایی - درون‌گرایی^۲ نامید. یونگ باور داشت که گرایش برون‌گرا با جریان لیبدو^۳ به خارج، کشش به سوی رویدادهای بیرونی و علاقه به اشیاء و اشخاص، مشخص می‌شود؛ درحالی‌که گرایش درون‌گرا در قطب مقابل برون‌گرایی قرار دارد و در آن جریان لیبدو و رو به سوی درون دارد و با تمرکز بر عناصر ذهنی، پیوند خورده است (کاریگان^۴، ۱۹۶۰). یونگ چهار کنش روانی را در رفتار آدمی برجسته ساخت (عقلانی، هیجانی، حسی و شهودی). آیزنک (۱۹۷۰، ۱۹۵۲) دو بعد مهم و برجسته، برون‌گرایی - درون‌گرایی و روان‌نزدندی‌گرایی (هیجان‌پذیری یا ثبات - بی‌ثباتی) را بیش از سایر عوامل در توصیف شخصیت مؤثر دانست. وی پس از چندی بعد سومی از شخصیت را مطرح ساخت که جدا از دو بعد پیشین به‌شمار آورد. این بعد "روان‌پریشی‌گرایی"^۵ (P) نام گرفت (آیزنک و آیزنک، ۱۹۸۵).

مقیاس‌های شخصیتی آیزنک دستاورد پژوهشی به‌دست آمده از پنجاه سال بررسی بود و با هدف اندازه‌گیری ابعاد اصلی شخصیت ساخته شد. این مقیاس‌ها از درجه‌بندی‌های کمی به وسیله خود افراد، دوستان و آشنایان، بررسی‌های پژوهشی، آزمایش‌های پسیکوفیزیولوژیک و تحلیل‌های زیست‌شیمیایی برآمده‌اند (آیزنک و آیزنک، ۱۹۸۵).

کاوایانی (۱۳۸۲) امکان به‌کارگیری پرسش‌نامه EPQ-R را در ایران بر روی جمعیت جوان بررسی نمود. وی پس از ترجمه پرسش‌نامه‌ها انطباق

1- Eysenck 2- extraversion- introversion
3- libido 4- Carrigan
5- psychoticism

یافته ها

توزیع فراوانی آزمودنی های پژوهش برحسب گروه های سنی و جنس در جدول ۱ آمده است. در جدول ۲ توزیع فراوانی آزمودنی ها در دسته های شغلی گوناگون و سطوح تحصیلی سه گانه دیده می شود.

جدول ۱- توزیع فراوانی مطلق و نسبی آزمودنی های پژوهش برحسب جنس و گروه های سنی (n=1212)

گروه های سنی	جنس		کل فراوانی (%)
	مرد فراوانی (%)	زن فراوانی (%)	
۱۵-۱۹	۱۱۰ (۱۷/۷)	۱۱۷ (۱۹/۸۰)	۲۲۷ (۱۸/۷۰)
۲۰-۲۹	۱۲۰ (۴۰/۱۹)	۱۲۷ (۲۱/۵۰)	۲۴۷ (۲۰/۴۰)
۳۰-۳۹	۱۴۳ (۲۳/۱۰)	۱۴۷ (۲۴/۸۰)	۲۹۰ (۲۳/۹۰)
۴۰-۴۹	۱۳۴ (۲۱/۶۰)	۱۰۰ (۱۶/۹۰)	۲۳۴ (۱۹/۳۰)
۵۰ و بالاتر	۱۱۳ (۱۸/۲۰)	۱۰۱ (۱۷/۱۰)	۲۱۴ (۱۷/۷۰)
کل	۶۲۰ (۵۱/۲۰)	۵۹۲ (۴۸/۸۰)	۱۲۱۲ (۱۰۰)

جدول ۲- توزیع فراوانی مطلق و نسبی آزمودنی های پژوهش برحسب میزان تحصیلات و شغل

میزان تحصیلات	فراوانی (%)
زیردیپلم	۱۰۸ (۸/۹۰)
دیپلم	۴۷۶ (۳۹/۳۰)
بالاتر از دیپلم	۶۲۸ (۵۱/۸۰)
شغل	
کارمند	۵۶۰ (۴۶/۲)
پیشه آزاد	۱۸۲ (۱۵/۰۰)
دکتر / مهندس / مدیر	۳۸ (۳/۲۰)
کارگر	۲ (۰/۲)
دانش آموز / دانشجو	۲۰۹ (۱۷/۲۰)
خانه دار	۱۴۱ (۱۱/۴۰)
بازنشسته	۱۷ (۱/۴۰)
بی کار	۶۳ (۵/۲۰)

هفت پرسشگر دارای کارشناسی ارشد روانشناسی که تجربه همکاری در کارهای پژوهشی را داشته اند، در دو جلسه دو ساعته آموزشی شرکت کردند. در این جلسه ها شیوه مراجعه به آزمودنی های انتخاب شده و جلب همکاری آنها، چگونگی اجرای آزمون، واریسی پرسش نامه ها پس از تکمیل و مانند آن به پرسشگران آموزش داده شد. هم چنین روش بازی نقش^۱ و فرآیند کار، تمرین شد. برای یکسان سازی کار پرسشگران، کارتی دربردارنده نکات لازم در اختیار آنها قرار گرفت.

برای گردآوری داده های پژوهش ابزارهای زیر به کار برده شد:

الف- فرم تجدیدنظر شده پرسش نامه شخصیتی آیزنک (EPQ-R): برای سنجش ویژگی های شخصیتی ساخته شده و دارای شش مقیاس است: (۱) برون گرایی- درون گرایی، (۲) روان پریشی گرایی، (۳) روان نژندی گرایی، (۴) جرم جویی^۲، (۵) گرایش به اعتیاد^۳ و (۶) گرایش به تحریف^۴.

ب- مصاحبه بر پایه فهرست واریسی مبتنی بر نظریه شخصیتی آیزنک: بر پایه نظریه شخصیتی آیزنک (آیزنک و آیزنک، ۱۹۹۱)، یک فهرست واریسی دربردارنده ویژگی های موجود در مقیاس های شش گانه تهیه شد و راهنمای ارزیابان در مصاحبه شخصیتی قرار گرفت. این مصاحبه به صورت نیمه ساختاریافته انجام شد.

۱/۵ ماه بعد پرسش نامه ها بر روی ۱۰۱ نفر از آزمودنی های مرحله پیشین که به تصادف انتخاب شده بودند، اجرا گردید و ضریب همبستگی محاسبه شد. هم چنین برای دست یافتن به ضریب روایی با ۱۰۰ نفر از آزمودنی ها مصاحبه شخصیتی انجام شد و ویژگی های شخصیتی آنها به کمک فهرست واریسی بر روی یک مقیاس ده درجه ای درجه بندی کمی شد. ضریب همبستگی میان این نمره ها و نمره های به دست آمده از زیرمقیاس ها، ضریب روایی آزمون ها را نشان داد.

1- role playing
2- criminality
3- addiction
4- lying

روان‌نژندی‌گرایی ۰/۸۸، گرایش به اعتیاد ۰/۹۳، جرم‌جویی ۰/۹۳ و گرایش به تحریف ۰/۹۵. همبستگی درونی هر یک از مقیاس‌ها به کمک ضریب آلفای کرونباخ، برای برون‌گرایی- درون‌گرایی ۰/۷۹، روان‌پریشی‌گرایی ۰/۷۶، روان‌نژندی‌گرایی ۰/۸۶، گرایش به اعتیاد ۰/۷۴، جرم‌جویی ۰/۷۵ و گرایش به تحریف ۰/۷۱ به‌دست آمد.

در جدول ۳ نمره‌های هنجاری مقیاس‌های شش‌گانه پرسش‌نامه EPQ-R به تفکیک جنس و گروه‌های سنی آمده است. جدول ۴ نشان‌دهنده میانگین، انحراف معیار، حد بالایی و حد پایینی مقیاس‌های شش‌گانه EPQ-R بر حسب جنس است. ضریب‌های همبستگی به‌دست آمده در بازآزمایی مقیاس‌های شش‌گانه به شرح زیر بود: برون‌گرایی- درون‌گرایی ۰/۸۸، روان‌پریشی‌گرایی ۰/۷۶،

جدول ۳- میانگین، انحراف معیار (SD) و حد بالایی و حد پایینی نمره‌ها در مقیاس‌های شخصیتی در پرسش‌نامه EPQ-R در گروه‌های سنی- جنسی مختلف

گروه‌های سنی	جنس	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
	مقیاس‌ها	E	E	P	P	N	N	A	A	C	C	L	L	L	L
۱۵-۱۹	حد پایینی	۱۲/۷۳	۱۴/۰۸	۷/۰۲	۷/۱۰	۱۱/۰۳	۱۴/۰۱	۱۰/۱۱	۱۰/۸۰	۱۱/۶۶	۱۴/۰۲	۸/۴۰	۹/۶۹		
	میانگین	۱۳/۵۹	۱۴/۸۹	۷/۸۲	۷/۷۹	۱۱/۹۷	۱۵/۰۲	۱۰/۹۷	۱۱/۶۸	۱۲/۵۵	۱۴/۹۱	۹/۲۴	۱۰/۳۷		
	حد بالایی	۱۴/۴۳	۱۵/۶۹	۸/۶۱	۸/۴۷	۱۲/۹۱	۱۶/۰۲	۱۱/۸۳	۱۲/۵۵	۱۳/۴۳	۱۵/۸۰	۱۰/۰۷	۱۱/۰۵		
۲۰-۲۹	SD	۴/۵۶	۴/۴۰	۴/۲۱	۳/۷۶	۴/۹۶	۵/۴۸	۴/۵۸	۴/۸۰	۴/۶۶	۴/۸۶	۴/۴۱	۳/۷۲		
	حد پایینی	۱۳/۷۰	۱۳/۱۸	۶/۲۸	۶/۵۵	۱۰/۶۷	۱۲/۷۳	۹/۷۴	۹/۹۹	۱۱/۴۱	۱۲/۶۰	۸/۶۲	۹/۹۲		
	میانگین	۱۴/۴۸	۱۳/۹۸	۷/۱۹	۷/۴۲	۱۱/۷۰	۱۳/۷۶	۱۰/۶۶	۱۰/۹۶	۱۲/۳۵	۱۳/۵۶	۹/۲۹	۱۰/۵۹		
۳۰-۳۹	حد بالایی	۱۵/۲۷	۱۴/۷۹	۸/۱۱	۸/۲۹	۱۲/۷۳	۱۴/۷۹	۱۱/۵۸	۱۱/۹۴	۱۳/۲۹	۱۴/۵۲	۹/۹۶	۱۱/۲۶		
	SD	۴/۳۵	۴/۵۷	۵/۰۶	۴/۹۴	۵/۶۸	۵/۸۷	۵/۰۷	۵/۵۵	۵/۱۲	۵/۴۹	۳/۷۰	۳/۸۲		
	حد پایینی	۱۳/۰۸	۱۲/۶۲	۵/۰۱	۵/۷۶	۹/۸۶	۱۲/۸۲	۸/۵۳	۱۰/۰۶	۹/۸۹	۱۲/۶۳	۹/۱۷	۱۱/۱۹		
۴۰-۴۹	میانگین	۱۳/۷۴	۱۳/۳۵	۵/۵۳	۶/۳۷	۱۰/۷۰	۱۳/۶۸	۹/۲۴	۱۰/۸۰	۱۰/۶۰	۱۳/۴۴	۹/۷۱	۱۱/۷۲		
	حد بالایی	۱۴/۴۱	۱۴/۰۹	۶/۰۵	۶/۹۷	۱۱/۵۳	۱۴/۵۴	۹/۹۴	۱۱/۵۳	۱۱/۳۱	۱۴/۲۵	۱۰/۲۴	۱۲/۲۵		
	SD	۴/۰۳	۴/۵۲	۳/۱۳	۳/۷۲	۵/۰۵	۵/۳۰	۴/۲۷	۴/۵۲	۴/۲۹	۴/۹۷	۳/۲۵	۳/۲۶		
۵۰ و بالاتر	حد پایینی	۱۲/۲۹	۱۲/۷۸	۵/۰۱	۴/۶۲	۱۰/۶۷	۱۱/۶۶	۹/۳۶	۹/۳۲	۱۰/۷۲	۱۱/۳۸	۹/۵۵	۱۱/۲۸		
	میانگین	۱۳/۰۶	۱۳/۶۸	۵/۵۹	۵/۲۴	۱۱/۵۶	۱۲/۷۱	۱۰/۱۲	۱۰/۱۷	۱۱/۵۷	۱۲/۲۸	۱۰/۱۶	۱۲/۰۰		
	حد بالایی	۱۳/۸۳	۱۴/۵۸	۶/۱۷	۵/۸۶	۱۲/۴۵	۱۳/۷۶	۱۰/۸۸	۱۱/۰۲	۱۲/۴۳	۱۳/۱۸	۱۰/۷۸	۱۲/۷۲		
۵۰ و بالاتر	SD	۴/۴۹	۴/۵۵	۳/۳۷	۳/۱۱	۵/۲۲	۵/۲۹	۴/۴۲	۴/۲۹	۴/۹۹	۴/۵۴	۳/۵۸	۳/۶۲		
	حد پایینی	۱۱/۸۱	۱۱/۶۹	۵/۱۰	۵/۲۷	۹/۸۱	۱۱/۷۴	۸/۸۸	۹/۳۸	۱۰/۱۳	۱۱/۶۶	۱۰/۹۱	۱۲/۳۶		
	میانگین	۱۲/۶۹	۱۲/۵۶	۵/۸۱	۶/۰۴	۱۰/۸۳	۱۲/۸۱	۹/۷۶	۱۰/۲۶	۱۱/۱۰	۱۲/۶۴	۱۱/۶۷	۱۳/۰۴		
۵۰ و بالاتر	حد بالایی	۱۳/۵۸	۱۳/۴۴	۶/۵۳	۶/۸۱	۱۱/۸۵	۱۳/۸۸	۱۰/۶۴	۱۱/۱۴	۱۲/۰۶	۱۳/۶۳	۱۲/۴۳	۱۳/۷۲		
	SD	۴/۷۵	۴/۴۳	۳/۸۵	۳/۸۹	۵/۴۶	۵/۴۳	۴/۷۴	۴/۴۵	۵/۱۷	۴/۹۹	۴/۰۷	۳/۴۳		

همبستگی C و A با P، E و N، به دلیل مشترک بودن عبارت‌های آزمون در این مقیاس‌ها است. بنابراین همبستگی بالای C و A تبیین‌پذیر است. عامل E کاملاً جدا از عامل P است ($p < 0/001$) و با عامل N همبستگی منفی ناچیزی دارد. هم‌چنین همبستگی ضعیفی بین عوامل P و N دیده شد. سن با تمامی مقیاس‌ها به غیر از مقیاس تحریف دارای همبستگی منفی ضعیف بود. همبستگی سن با میزان تحریف از نوع مثبت ضعیف بود.

برای روایی مقیاس‌های شش‌گانه EPQ-R، ارتباط میان نمره‌های مقیاس‌ها و میانگین ارزیابی کمی ارزیاب‌ها بررسی شد و ضریب همبستگی برای برون‌گرایی - درون‌گرایی 0/84، روان‌پریشی‌گرایی 0/75، روان‌نژندی‌گرایی 0/73، گرایش به اعتیاد 0/70، جرم‌جویی 0/68 و گرایش به تحریف 0/73 به دست آمد. میزان همبستگی درونی¹ مقیاس‌های شش‌گانه در جدول 5 نشان داده شده است.

جدول ۴- میانگین، انحراف معیار و حد بالایی و حد پایینی نمره‌های کل برحسب جنس و مقیاس‌های EPQ-R (n=1212)

مقیاس‌ها	مرد	زن	کل
حد پایینی	۱۳/۱۷	۱۳/۳۵	۱۳/۳۶
میانگین	۱۳/۵۲ (۴/۴۵)	۱۳/۷۱ (۴/۵۴)	۱۳/۶۱ (۴۹/۴)
حد بالایی	۱۳/۸۷	۱۴/۰۸	۱۳/۸۷
حد پایینی	۶/۰۰	۶/۳۰	۶/۲۴
میانگین	۶/۳۲ (۴/۰۳)	۶/۶۳ (۴/۰۵)	۶/۴۷ (۴/۰۴)
حد بالایی	۶/۶۴	۶/۹۵	۶/۷۰
حد پایینی	۱۰/۹۱	۱۳/۲۰	۱۲/۱۵
میانگین	۱۱/۳۳ (۵/۲۸)	۱۳/۶۵ (۵/۵۲)	۱۲/۴۶ (۵/۵۲)
حد بالایی	۱۱/۷۵	۱۴/۱۰	۱۲/۷۷
حد پایینی	۹/۷۴	۱۰/۴۲	۱۰/۱۸
میانگین	۱۰/۱۱ (۴/۶۳)	۱۰/۸۱ (۴/۷۸)	۱۰/۴۵ (۴/۷۲)
حد بالایی	۱۰/۴۷	۱۱/۱۹	۱۰/۷۱
حد پایینی	۱۱/۱۲	۱۳/۰۲	۱۲/۲۰
میانگین	۱۱/۵۹ (۴/۹۰)	۱۳/۴۲ (۵/۰۶)	۱۲/۴۸ (۵/۰۶)
حد بالایی	۱۱/۹۷	۱۳/۸۳	۱۲/۷۷
حد پایینی	۹/۶۹	۱۱/۱۹	۱۰/۵۱
میانگین	۱۰/۰۰ (۳/۸۷)	۱۱/۴۸ (۳/۶۸)	۱۰/۷۲ (۳/۸۵)
حد بالایی	۱۰/۳۱	۱۱/۷۸	۱۰/۹۴

جدول ۵- ضرایب همبستگی درونی مقیاس‌های EPQ-R

مقیاس‌ها	E	P	N	A	C	L
P	۰/۰۳	۱				
N	-۰/۱۱	۰/۲۲	۱			
A	-۰/۲۵	۰/۵۴	۰/۷۴	۱		
C	-۰/۰۲	۰/۵۰	۰/۸۶	۰/۸۶	۱	
L	-۰/۱۱	-۰/۳۹	-۰/۱۲	-۰/۳۶	-۰/۲۰	۱
سن	-۰/۱۳	-۰/۱۸	-۰/۱۱	-۰/۰۹	-۰/۱۳	۰/۲۲

1- inter- correlation

نمره‌های هنجاری گرایش به اعتیاد (A) گویای تغییرات چشم‌گیری نیست. همبستگی ناچیز این ویژگی با سن، با این فرض هماهنگ است. لیکن نمره‌های هنجاری جرم‌جویی (C) گویای آن است که این ویژگی با افزایش سن کاهش می‌یابد. همبستگی منفی با سن، این یافته را تایید می‌کند. این کاهش به‌طور محسوسی در زنان بیشتر از مردان است.

نمره‌های هنجاری L نشان می‌دهد که ظاهراً گرایش به تحریف واقعیت در زنان بیشتر از مردان است. این ویژگی در هر دو جنس با افزایش سن فزونی می‌یابد. همبستگی نمره‌ها در این مقیاس با سن آزمودنی‌ها این فرض را پشتیبانی می‌کند اما این یافته با یافته‌های آیزنک و آیزنک (۱۹۹۱) ناهمخوان است. آنان بر این باور بودند که افزایش سن باعث پختگی شخصیت می‌شود و فرد کمتر واقعیت‌ها را نادیده می‌گیرد. به نظر می‌رسد در جمعیت مورد بررسی، جوان‌ترها در آشکار ساختن واقعیت‌های خویشتن صادقانه‌تر عمل کرده‌اند. پی‌جویی چرایی این یافته نیازمند پژوهش‌های بیشتر است.

نتایج همبستگی‌های درونی بین نمره‌های مقیاس‌ها در مرحله‌های آزمون و بازآزمون نشان می‌دهد که مقیاس‌های شش‌گانه EPQ-R دارای پایایی قوی هستند. این یافته‌ها با یافته‌های گزارش شده توسط آیزنک و آیزنک (۱۹۹۱) هم‌خوان است. به دلیل همسانی درونی، همبستگی خوبی بین عبارت‌های هر مقیاس وجود دارد. ضریب همبستگی بین نمره‌های مقیاس‌ها و ارزیابی‌های کمی دو ارزیاب در مرحله مصاحبه شخصیتی نشان داد که از نظر تئوری، مقیاس‌ها ویژگی‌های مورد نظر را می‌سنجند. این یافته نشان‌دهنده روایی خوب آزمون شخصیتی آیزنک در جامعه ایران است.

هدف اصلی پژوهش حاضر، اعتبارسنجی و هنجاریابی فرم تجدیدنظر شده پرسش‌نامه شخصیتی آیزنک (EPQ-R) در گروه‌های سنی مختلف (مردان و زنان ایرانی) بود. هدف این بررسی دستیابی به ضریب روایی (به کمک همبستگی با شاخص بیرونی^۱ برآمده از مصاحبه)، ضریب پایایی (به کمک همبستگی با نمره‌های باز آزمون)، همسانی درونی^۲ (با محاسبه آلفای کرونباخ)، جدول‌های نمره‌های هنجاری گروه‌های سنی در دو جنس و ارایه نتایج همبستگی‌های درونی بود.

نمره‌های هنجاری برون‌گرایی (E)، نشانگر آن است که با افزایش سن، کم‌کم از میزان این ویژگی در افراد کاسته می‌شود. ضریب همبستگی منفی بین سن و برون‌گرایی این فرض را تأیید می‌کند. با توجه به ویژگی‌های برون‌گراها (از جمله اجتماعی‌بودن، هیجان‌خواهی و تحرک) و کاهش این ویژگی‌ها در سنین بالاتر، چنین تغییری تبیین‌پذیر به نظر می‌رسد (لی‌تون^۳، ۱۹۸۵).

نمره‌های هنجاری روان‌پریشی‌گرایی (P) گویای آن است که این ویژگی در سنین بالاتر کم می‌شود. این کاهش به‌ویژه تا پایان دهه چهارم زندگی محسوس است. همبستگی منفی بین مقیاس تحریف و مقیاس روان‌پریشی‌گرایی به نفع این فرض است. به نظر می‌رسد با افزایش سن، رفتارهای هنجارشکن در افراد کاهش می‌یابد. این یافته هم‌سو با یافته‌های برخی بررسی‌ها هم‌چون مک‌گورک^۴ و مک‌دوگال^۵ (۱۹۸۱) است.

نمره‌های هنجاری روان‌نژندی‌گرایی (N) نشان می‌دهد که ظاهراً این ویژگی در زنان بیشتر از مردان است و با افزایش سن از میزان آن کاسته می‌شود. چنین فرضی را یافته‌های جدول ۳ پشتیبانی می‌کنند. فزونی این ویژگی در زنان شاید به دلیل آمادگی بیشتر زنان برای واکنش‌پذیری هیجانی باشد. برخی بررسی‌ها از جمله گانتز^۶ و فرنهام^۷ (۱۹۸۶) و کلارک، همسلی^۸ و ناسون-کلارک^۹ (۱۹۸۷) این فرضیه را تأیید نموده‌اند.

1- external criterion

2- internal consistency

3- Layton

4- McGurk

5- McDougall

6- Gunter

7- Furnham

8- Hemsley

9- Nason-Clark

گرفته شود (کاویانی، احمدی ابهری، دهقان و همکاران، ۱۳۸۱؛ کاویانی، احمدی ابهری، نظری و هرمزی، ۱۳۸۱). با این وجود تعمیم داده‌ها به سایر مناطق، باید با احتیاط انجام شود.

به‌طور کلی این بررسی نشان داد که پرسش‌نامه شخصیتی آیزنک (EPQ-R) در جامعه ایران دارای روایی خوبی است و از دیدگاه نظری مقیاس‌های این پرسش‌نامه توانایی سنجش ویژگی‌های مورد نظر را دارند.

سپاسگزاران

انجام این پژوهش با حمایت مالی مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی کشور انجام شد که بدین وسیله سپاسگزاری خود را اعلام می‌کنیم. هم‌چنین اجرای آن بدون یاری پرسشگران صادق و همکاری پاسخگویان، شدنی نبود. از همه آنها سپاسگزاریم.

دریافت مقاله: ۱۳۸۲/۱۱/۲۷؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۳۸۳/۲/۱۲؛

پذیرش مقاله: ۱۳۸۳/۳/۶

منابع

کاویانی، حسین؛ احمدی ابهری، سیدعلی؛ دهقان، محمد؛ منصورنیا، محمدعلی؛ خرمشاهی، مازیار؛ قدیرزاده، محمدرضا؛ دادپی، علیرضا؛ چهاردهی، امیر (۱۳۸۱). شیوع اختلال‌های اضطرابی در شهر تهران. *فصلنامه اندیشه و رفتار*، سال هشتم، شماره ۳، ۱۱-۴.

کاویانی، حسین؛ احمدی ابهری، سید علی؛ نظری، هدایت‌ا...؛ هرمزی، کوروش (۱۳۸۱). شیوع اختلال‌های افسردگی در جمعیت شهر تهران ۱۳۷۹. *مجله دانشکده پزشکی*، سال ۵، ۳۹۹-۳۹۳.

کاویانی، حسین (۱۳۸۲). *نظریه زیستی شخصیت*. تهران: مؤسسه مطالعات علوم شناختی.

Carrigan, P. (1960). Extraversion-introversion dimension of personality: A reappraisal. *Psychological Bulletin*, 57, 329-360.

یافته‌های مربوط به همبستگی‌های درونی نشانگر آن است که عامل E کاملاً جدا از عامل P است. عامل E با عامل N همبستگی منفی ناچیزی دارد. هم‌چنین همبستگی ضعیفی بین عوامل N و P دیده می‌شود. این یافته با آنچه آیزنک و آیزنک (۱۹۹۱) گزارش نموده‌اند هم‌خوان است.

یافته‌های به‌دست آمده از همبستگی‌های درونی نشان‌دهنده همبستگی مقیاس‌های C و A با مقیاس‌های P، E و N است. این همبستگی به دلیل مشترک بودن عبارت‌های آزمون در این مقیاس‌ها است. همبستگی بالای C و A نیز به این ترتیب تبیین پذیر است. بین این یافته‌ها و گزارش آیزنک و آیزنک (۱۹۹۱) هم‌خوانی وجود دارد.

بهره‌گیری از این آزمون در محیط‌های آموزشی و برای شغل‌یابی و انتخاب رشته، از دیگر هدف‌های کاربردی مورد نیاز جامعه ما است. ارزیابی افراد موفق در زمینه‌های کاری گوناگون می‌تواند ما را در رسیدن به ویژگی‌های شخصیتی لازم برای موفقیت در آن مشاغل رهنمون شود.

دستیابی به معیارهایی برای کار روان‌درمانی و مشاوره‌های پیش از ازدواج می‌تواند از جمله اهداف کاربردی باشد. ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی زوج‌های موفق و خوشبخت، سرنخ‌های مهمی را برای مشاوره‌های پیش از ازدواج و در راستای همسرگزینی بهینه فراهم می‌کند.

این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز روبه‌رو بوده است. برای نمونه این بررسی بر روی جمعیت شهر تهران انجام شده و همه گروه‌های سنی در مردان و زنان را دربرگرفته است. هرچند تعمیم یافته‌ها به سایر مناطق ایران باید با احتیاط انجام شود، اما به دو دلیل، یافته‌های به‌دست آمده از این طرح قابل اعتماد به‌شمار می‌رود: (۱) بررسی‌های مشابه نیز متکی بر نمونه‌های پایتخت بوده‌اند (برای نمونه، آیزنک و آیزنک، ۱۹۹۱)، (۲) برخی بررسی‌ها نشان داده‌اند که جمعیت تهران به‌عنوان آمیزه‌ای از بافت جمعیتی ایران می‌تواند در نظر

- Clark,D.A.,Hemsley,D.R., & Nason-Clark,N. (1987). Personality and sex differences in emotional responsiveness to positive and negative stimuli. *Personality & Individual Differences*,8, 1-7.
- Eysenck,H.J.(1952). *The scientific study of personality*. London: Routledge & Kagan Paul.
- Eysenck,H.J.(1970). A dimensional system of psychodiagnostics. In A.R. Mahrer (Ed.). *New approaches to personality classification*. New York: Columbia University Press.
- Eysenck,H.J., & Eysenck,M.W. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum Press.
- Eysenck,H.J., & Eysenck,S.B.G.(1991). *Manual of the Eysenck Personality Scales*. Hodder & Stoughton.
- Gunter,B.,& Furnham,A.(1986). Sex and personality differences in recall of violent and non-violent news from three presentation modalities. *Personality & Individual Differences*, 7, 829- 837.
- Layton,C.(1985). The relationship between externality and E,N,P and L: An experiment and review. *Personality & Individual Differences*, 6, 505-507.
- McGurk,B., & McDougall,C.(1981). A new approach to Eysenck's theory of criminality. *Personality & Individual Differences*, 2, 338-340.